

บทที่ 4

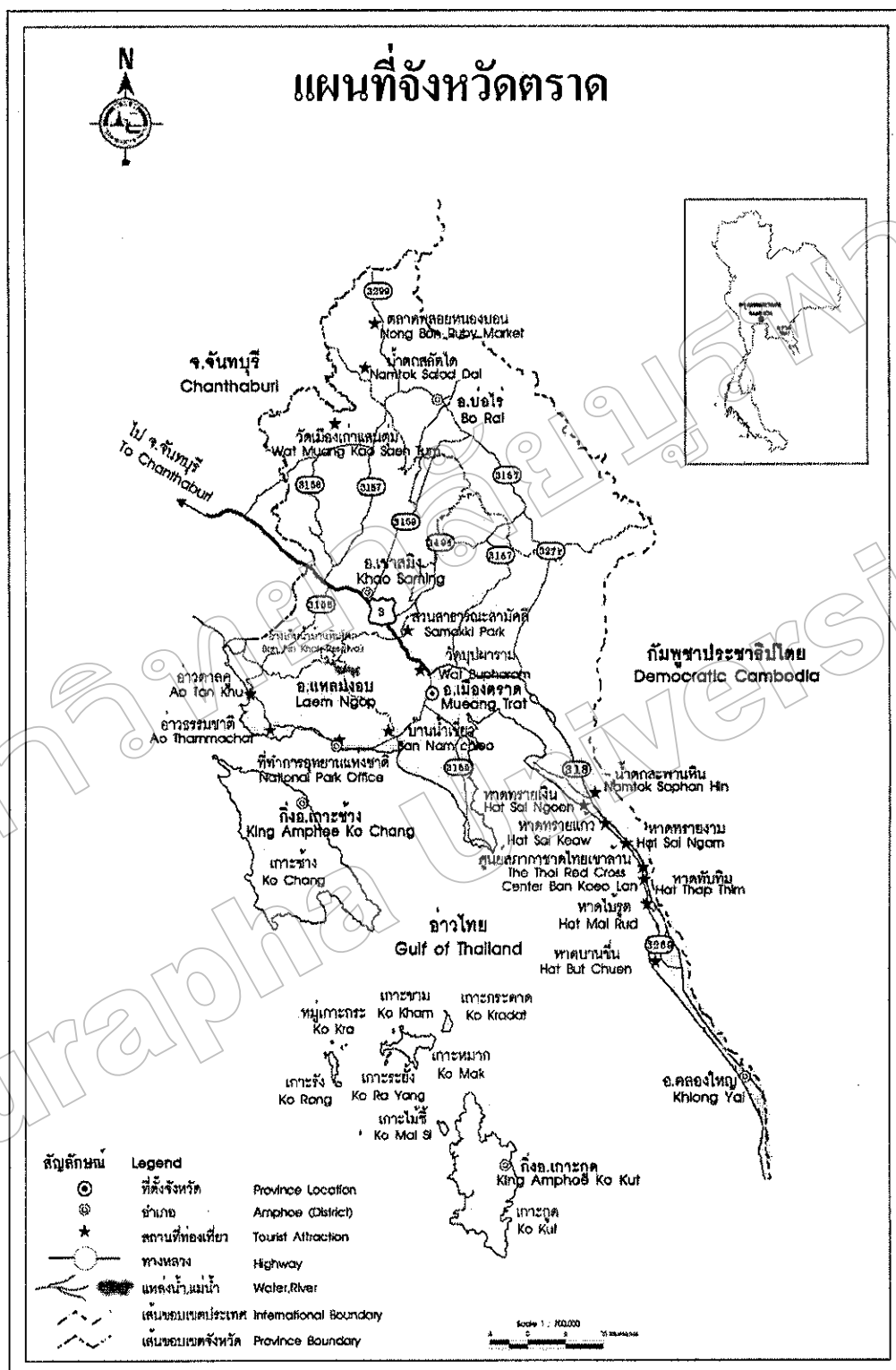
บริบทชุมชน

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงในชุมชนบ้านท่าตะเภา เป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชาวประมง และวิถีคิดของชาวประมง ที่ส่งผลต่อการปรับตัวต่อการประกอบอาชีพของชาวประมง ในการศึกษาวิจัยเฉพาะกรณีชุมชนบ้านท่าตะเภา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมพร้อมกันไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมใดก็ตามของชุมชน ผู้ศึกษาจะสามารถทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นได้อย่างถูกต้องลึกซึ้งและครอบคลุมเพียงใด ส่วนหนึ่งย่อมเป็นผลมาจากการศึกษาและทำความเข้าใจในภาพรวมที่เป็นบริบทของชุมชนด้วยกระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในที่สุดผลจากการศึกษานี้จะช่วยให้สามารถตีความปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำเป็นต้องทำการศึกษาถึงบริบทในด้านต่างๆ ของชุมชนบ้านท่าตะเภา พร้อมไปกับการศึกษากระบวนการเรียนรู้ และวิถีคิด ของชาวประมง ซึ่งเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของชุมชน

จังหวัดตราด

ที่ตั้ง

จังหวัดตราดตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของไทย ห่างจากกรุงเทพฯ 315 กิโลเมตร เนื้อที่โดยรอบประมาณ 2,862.6 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,789,125 ไร่ และเป็นพื้นที่ตามเขตการปกครองทางทะเลประมาณ 7,257.6 ตารางกิโลเมตร อาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและประเทศเพื่อนบ้าน ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอขลุ้ง จังหวัดจันทบุรี และประเทศกัมพูชา ทิศใต้ติดต่อกับอ่าวไทยและน่านน้ำทะเลประเทศกัมพูชา ทิศตะวันออกติดต่อกับประเทศกัมพูชา มีทิวเขาบรรทัดเป็นแนวกันเขตแดน และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอขลุ้ง จังหวัดจันทบุรี

ภาพที่ 4 แผนที่จังหวัดตราด

คำขวัญของจังหวัด

“เมืองเกาะครึ่งร้อย พลอยแดงค่าล้ำ ระกำแสนหวาน หลังอานหมาดี ยุทธนาวีเกาะช้าง
สุดทางบูรพา”

ประวัติความเป็นมาของจังหวัด

ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่า เมืองตราดมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างไร แต่สันนิษฐานว่าชื่อจังหวัดเพี้ยนมาจากคำว่า “กราด” ที่เป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ใช้ทำไม้กวาด ต้นไม้ชนิดนี้มีขึ้นอยู่รอบเมืองตราด ซึ่งในสมัยนั้นมีต้นกราดอยู่เป็นจำนวนมาก

ประวัติศาสตร์เมืองตราดเท่าที่ค้นพบใน สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ปีพ.ศ.1991-2031) ได้ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้มีการปรับปรุงเป็น บ้านเมือง ครั้งใหญ่ขึ้น โดยจัดแบ่งการ บริหารราชการแผ่นดิน ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ส่วนกลางประกอบไปด้วย ฝ่ายทหาร และพลเรือน ส่วนภูมิภาคแบ่งเมืองต่าง ๆ ออกเป็น หัวเมืองเอก หัวเมืองโทหัวเมืองตรี และหัวเมืองจัตวาตามลำดับอย่างไร ก็ตามในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก็ไม่ปรากฏชื่อของเมืองตราด แต่อย่างใดเพียงแต่บอกว่า “หัวเมืองชายทะเลหรือ บรรดาหัวเมืองชายทะเล” เท่านั้นต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ปรากฏว่า บรรดาหัวเมืองชายทะเลแถบตะวันออกนั้นเรียกแต่เพียงว่า “บ้านบางพระ” ในตอนปลายของกรุงศรีอยุธยา ได้ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารว่าบรรดาเสนาบดีจตุสดมภ์ทั้งหลาย ได้พากันแบ่งหัวเมืองต่าง ๆ ให้ไปขึ้นกับสมุหนายก สมุหพระกลาโหมและ โฆษิบดี ทำการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ ทางทะเล หลักฐานอีกทางหนึ่งเชื่อว่าคำว่า “ตราด” นี้อาจจะมีชื่อเรียกเพี้ยนมาจาก “กราด” อันเป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งสำหรับใช้ทำไม้กวาด ซึ่งในสมัยก่อน ต้นไม้ชนิดนี้มักจะมีมากหัวเมืองตราดจากหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ เองจึงทำให้ชื่อว่า “เมืองตราด” เป็นเมืองที่มีชื่อเรียกกันมาอย่างนี้กว่า 300 ปีมาแล้ว และ เป็นเมืองสำคัญซึ่งขึ้นอยู่กับการคลังของประเทศมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองแล้ว จนกระทั่งก่อนจะเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 พระเจ้าตากสินได้รวบรวมกำลังทหาร จำนวนหนึ่ง ตีฝ่าวงล้อม ของพม่าหนีออกจากกรุงศรีอยุธยา เดินทางไปรวมตัวกัน ทางทิศตะวันออก โดยยกทัพไปถึงเมืองตราดซึ่งปรากฏในพงศาวดารว่า “...หลังจากพระเจ้าตากสิน ตีเมือง จันทบุรีได้แล้ว เมื่อวันอาทิตย์เดือน7 ปีกุน พ.ศ. 2310 ก็ได้เกลี้ยกล่อม ผู้คนให้กลับ คืน มายังภูมิลำเนาเดิม...” ครั้นเห็นว่าเมืองจันทบุรีเรียบร้อยอย่างเดิมแล้ว จึงยกกองทัพเรือไปยังเมืองตราด พวกกรมการและราษฎรก็พากันเกรงกลัวยอมอ่อนน้อม โดยดี ทั้งทั้งเมือง และขณะนั้นมีสำเภาจีน มาทอดอยู่ที่ปากน้ำเมืองตราดหลายลำ พระเจ้าตากให้ไปเรียกนาย เรือมาเผ่าพวกจีนขัดขึ้น แล้วกลับอิงเอาเข้าหลวง พระเจ้าตากทรงทราบถึงลงเรือที่นั่นคุม เรือรบลงไปล้อมสำเภาไว้แล้ว บอกให้ พวกจีนอ่อนน้อมโดยดีพวกจีนก็หาฟังไม่กลับเอาปืน ใหญ่น้อยระดมยิงรบ

กันอยู่ครั้งวัน พระเจ้าตากก็ตีได้เรือสำเภาจีนทั้งหมด ได้ทรัพย์สิ่งของ เป็นกำลังการทัพเป็นอันมาก พระเจ้าตาก จัดการเมืองตราดเรียบร้อยแล้ว ก็กลับขึ้นมาตั้ง อยู่ ณ เมืองจันทบุรี เหตุการณ์สำคัญอีก เหตุการณ์หนึ่งเกี่ยวกับเมืองตราด ก็คือ เมื่อปี พ.ศ.2446 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยได้เสียดินแดน ให้แก่ประเทศฝรั่งเศส เนื่องมาจากการตกลงทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122) ซึ่งทำให้ไทยจำต้องยกดินแดนจังหวัดตราด และ เกาะต่าง ๆ ตั้งแต่อำเภอแหลมสิงห์ จ.จันทบุรี ไปจนถึงเกาะกูด และเมืองปัจจันตคีรีเขตร หรือ เกาะกง ให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อแลกเปลี่ยนให้ฝรั่งเศสถอนกองทหารไปจากจันทบุรี โดยสัญญาฉบับนี้ ได้ให้สัตยาบันต่อกันและมีผลทำให้กองทหารฝรั่งเศส ถอนออกไปจากเมืองจันทบุรีตามสัญญา เมื่อ 12 มกราคม พ.ศ.2447

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ มีอาณาบริเวณทั้งที่เป็นแผ่นดิน และ พื้นน้ำ ประกอบด้วย เทือกเขาสูงอุดม ด้วยป่าเบญจพรรณ และป่าดิบทาง ส่วนบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ทางด้านใต้ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันเดียวกัน ตอนเหนือ เป็นที่ราบบริเวณภูเขา ตอนกลาง เป็นที่ราบ ลุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ แล้วลาดลงเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล สภาพภูมิประเทศที่ปรากฏจึงแบ่ง เป็น 4 ลักษณะ

1. บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ เหมาะ สำหรับทำนาข้าว และปลูกผลไม้
2. ที่ราบบริเวณภูเขา บริเวณนี้ มีพื้นที่กว้างขวางมาก เป็นพื้นที่ที่เหมาะสม แก่การทำสวนผลไม้ อย่างพารา และ สับปะรด
3. ที่สูงบริเวณภูเขา บริเวณที่เป็นเกาะต่าง ๆ ซึ่งส่วนมาก มีสภาพเป็นพื้นที่ป่าไม้
4. ที่ราบต่ำชายฝั่งทะเล บริเวณ พื้นที่แห่งนี้เป็นป่าชายเลน อย่างหนาแน่น และ ยังเป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์น้ำ บางชนิดด้วย

เทศกาลงานประเพณี

งานวันวิกรมทหารเรือไทยในยุทธนาวีที่เกาะช้าง จัดขึ้นวันที่ 17-21 หรือ 23 มกราคม บริเวณอำเภอแหลมงอบ และเกาะช้างเป็นประจำทุกปี เพื่อระลึกถึงการทำยุทธนาวีของกองทัพเรือไทยกับกองทัพเรือฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2484 และมีการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ทหารเรือที่ได้สละชีพปกป้องแผ่นดินไทยในครั้งนั้น ภายในงานมีการแสดงนิทรรศการของกองทัพเรือ และส่วนราชการต่าง ๆ มีมหรสพสมโภชน์ตลอดงาน

งานวันตราดรำลึก จัดขึ้นวันที่ 23-27 มีนาคมของทุกปี บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัด เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองเมืองตราด พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินวิเทโศบายทางการเมืองระหว่างประเทศด้วยพระปรีชาสามารถ จนในที่สุดฝรั่งเศสยอมทำสัญญายกเมืองตราดคืนให้แก่ประเทศไทย เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2449

ในงานนี้จะมีริ้วขบวนเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จัดนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เมืองตราด การประกวดสุนัขพันธุ์ไทยหลังอาน การจำหน่าย
สินค้า และผลิตภัณฑ์การเกษตร การแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน และความบันเทิงอีกหลายรูปแบบ
งานผลไม้ และของดีเมืองตราด จัดขึ้นประมาณปลายเดือนพฤษภาคม หรือต้นเดือน
มิถุนายน บริเวณสนามหน้าศาลากลางจังหวัด ภายในงานมีการจัดนิทรรศการ การออกร้านจำหน่าย
สินค้า ผลิตภัณฑ์การเกษตร มีการประกวดผลไม้ต่าง ๆ และผลไม้แปรรูป การแข่งขันกินผลไม้ และ
มีการแสดงมหรสพตลอดงาน

สินค้าพื้นเมืองและของดีจังหวัดตราด

พลอยแดง จังหวัดตราด เป็นแหล่งของพลอยแดงน้ำงามที่มีชื่อเสียงโด่งดังในนาม
“ทับทิมสยาม” แต่ปัจจุบันแร่พลอยเริ่มหมดไป ทับทิมสยามจึงกลายเป็นสิ่งที่หายาก

งอบน้ำเชี่ยว เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวชุมชนน้ำเชี่ยวสืบทอดกันมานาน ตัวงอบทำ
ด้วยใบจาก มีรูปทรงต่างจากงอบแหล่งอื่น คือเหมือนกระทะคว่ำและหมวกทหารสมัยโบราณ มี
แหล่งผลิตและจำหน่ายอยู่ที่ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ

ระกำหวาน ตราดมีผลไม้หลากหลายชนิด แต่ผลไม้ที่มีชื่อที่สุดของตราด คือ “ระกำ
หวาน” ระกำหวานของตราด เป็นระกำที่มีรสชาติหวานหอมเมื่อแก่จัด เป็นที่นิยมของนักบริโภค
ระกำมาก

ตับประดตราดสีทอง ตับประดพันธุ์นี้จะไม่เหมือนพันธุ์อื่นตรงที่มีรสชาติหวาน กรอบ
ทั้งผล โดยเฉพาะผิวเป็นตา ๆ สีเหลือง เย็นฉ่ำน่ารับประทาน

ผลิตภัณฑ์อาหารทะเล ได้แก่ ปลาแห้ง กุ้งแห้ง กะปิ อาหารแปรรูปจากทะเล สามารถหา
ซื้อได้จากตลาดในตัวเมือง บริเวณท่าเรือแหลมงอบ

น้ำมันเหลือง เป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผลิตใช้กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
มีสรรพคุณเป็นสารหอมระเหย ใช้ทาถูวนวด บรรเทาอาการเคล็ด ขัดขอก สูดดมแก้วิงเวียน แก้หวัด
คัดจมูก ปัจจุบันมีผู้ผลิตจำหน่ายหลายราย

สุนัขพันธุ์ไทยหลังอาน มีลักษณะพิเศษ คือ มีอาน หรือขวัญบนแผ่นหลัง มีความฉลาด
และซื่อสัตย์

ไก่ชนพื้นเมือง เป็นไก่พันธุ์ที่เลี้ยงชื่อในด้านการชนไก่ในจังหวัดตราด เนื่องจากมี
ลักษณะชั้นเชิง จังหวะต่าง ๆ ในการชนไก่ที่เยี่ยม

ลักษณะโดยทั่วไปของชุมชนบ้านท่าตะเภา

หมู่บ้านท่าตะเภาเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในตำบลหนองเสม็ด ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด

ตราด ตั้งอยู่บนถนนสายตราด – แหลมศอกอยู่ห่างจากอำเภอเมืองตราดประมาณ 9 กิโลเมตร มีเนื้อที่โดยประมาณ 14,150 ไร่ หรือประมาณ 23 ตารางกิโลเมตรลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเกษตรโดยอาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานซึ่งอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำเขาระกำ ซึ่งอ่างเก็บน้ำนี้สามารถพัฒนาให้มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้ สภาพอากาศโดยทั่วไปร้อนชื้นมีฝนตกชุกตลอดทั้งปี

หมู่บ้านท่าตะเภาเป็นหมู่บ้านที่มีประชากร ชาย 569 คน หญิง 626 คน 226 ครัวเรือน โดยส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำนาและอาชีพประมง ในส่วนสภาพเศรษฐกิจสภาพตำบลหนองเสม็ด ได้กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจสรุปได้ว่าอาชีพหลักของประชากรคือทำนา มีประมาณ 102 ครัวเรือน จากทั้งหมด 226 ครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีการปลูกผักสวนครัวและปลูกสัตว์ขนาดเล็ก ราษฎรมีรายได้เฉลี่ย 23,000 บาท/คน/ปี ครัวเรือนส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และไม่ต้องเช่าที่ดินทำกิน ปัญหาส่วนใหญ่คือขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร และประชากรบางส่วนทำการประมงและรับจ้างอิสระ สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าตะเภาสรุปได้ว่า บ้านท่าตะเภาในปี พ.ศ. 2546 มีครัวเรือนที่นับถือศาสนาพุทธ ภายในหมู่บ้านมีสถานีนามัยประจำหมู่บ้าน มีโรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 1 แห่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด, 2546)

พื้นที่ตั้ง

ชุมชนท่าตะเภามีพื้นที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองตราด ประมาณ 9 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ข้างเคียง คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับเทศบาลเมืองตราด และ ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.หนองโสน อ.เมือง จ.ตราด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.หนองคันทรอ อ.เมือง จ.ตราด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.หนองโสม อ.เมือง จ.ตราด

ประวัติหมู่บ้าน

ตำบลหนองเสม็ดเป็นชื่อที่ได้มาโดยเมื่อสมัยก่อนมีหนองน้ำแห่งหนึ่งในตำบลหนองเสม็ด มีต้นเสม็ดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงพากันเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า “หนองเสม็ด” เมื่อมีตำบลเกิดขึ้นจึงเรียกว่า ตำบลหนองเสม็ด เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539 ได้รับความจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดตราด ที่ทำการตั้งอยู่บนถนนสายตราด – แหลมศอก อยู่ห่างจากอำเภอเมืองตราดเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร เนื้อที่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ดมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 14,150

ไร่ หรือประมาณ 23 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการทำ
การเกษตรโดยอาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานซึ่งอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำเขาระกำ โดย
อ่างเก็บน้ำนี้สามารถพัฒนาให้มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้ สภาพอากาศโดยทั่วไป
ร้อนชื้น มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี อาณาเขตทางทิศเหนือติดต่อกับเทศบาลเมืองตราดและตำบล
วังกระแจะ ทิศใต้และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหนองโสน ส่วนทิศตะวันออกติดต่อกับตำบล
หนองคันทร

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด มีจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบทั้งสิ้น
จำนวน 7 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 7,169 คน แบ่งเป็นชาย 3,506 คน และหญิง 3,663 คน
ซึ่งมีความหนาแน่นเฉลี่ยคิดเป็น 96 คน/ตารางกิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,029
ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา และประกอบอาชีพเกษตรกรรม
ข้าราชการ รับจ้าง ค้าขาย และทำการประมงตามลำดับ ในด้านสภาพทางสังคมทางการศึกษา
ของพื้นที่ในตำบลหนองเสม็ดมีโรงเรียนในระดับประถมศึกษาจำนวน 2 แห่ง นอกจากนี้ยังมีศูนย์
การศึกษานอกโรงเรียนจำนวน 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านจำนวน 2 แห่ง
ทางด้านสถาบันและองค์กรทางศาสนา มีวัดจำนวน 4 แห่ง สำนักสงฆ์และศาลเจ้าที่ละ 1 แห่ง
ด้านสาธารณสุขตำบลมีเพียงสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่งเท่านั้น

การคมนาคมขนส่งมีทั้งถนนที่คอนกรีตและถนนลูกรังจำนวนอย่างละ 30 สาย
การโทรคมนาคมมีเพียงโทรศัพท์สาธารณะจำนวน 8 แห่งเท่านั้น ทุกหมู่บ้านในความรับผิดชอบ
ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ดมีไฟฟ้าใช้แต่ไม่ครบทุกครัวเรือน มีจำนวน 20 ครัวเรือน
ที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ แหล่งน้ำทางธรรมชาติมีทั้งลำน้ำ ลำห้วย บึง หนองและอื่นๆ ส่วนแหล่งน้ำที่
สร้างขึ้นมีฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำเป็นต้น ส่วนทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่
ป่าชายเลน ศักยภาพของชุมชนหนองเสม็ดนั้น ประชากรมีการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่ม
เกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาสาสมัครชุมชน เป็นต้น

ในส่วนชื่อบ้านท่าตะเภาท่านเจ้าอาวาสได้กล่าวว่าที่บ้านท่าตะเภานี้มีชื่ออย่างนี้เพราะใน
สมัยก่อนมีเรือสำเภาของชาวจีนมาจอดเทียบท่าในบริเวณหมู่บ้าน จนผู้คนในละแวกนี้เรียกว่าบ้าน
ท่าสำเภา ต่อมามีการเรียกเพี้ยนเป็นบ้านท่าตะเภาจนถึงปัจจุบัน

“ชื่อท่าตะเภามาจากท่าสำเภา เมื่อก่อนยา
ของป่าเคยบอกว่ามีเรือสำเภามาจอด คนจีนมาขายของ
เขาก็เลยเรียกท่าสำเภา แต่เรียกไปเรียกมากลายเป็น
ท่าตะเภา”

(ผู้ใหญ่บ้าน, สัมภาษณ์)

อายุของหมู่บ้านไม่ทราบแน่ชัดว่ามีอายุที่แท้จริงเท่าไร แต่ประมาณการณได้ว่าหมู่บ้านแห่งนี้มีอายุมากกว่าหนึ่งร้อยปี

“เอ...ชุมชนนี้มีอายุกี่ปีก็ไม่รู้แน่นอนะ แต่น่าจะมากกว่า 100 ปี มาแล้ว จริง ๆ อาตมาก็ไม่ใช่คนที่นี้หรอกแต่ก็ย้ายมาอยู่ตั้งแต่เล็ก ผู้เฒ่าเล่าให้ฟังว่าชุมชนนี้เกิดมานานแล้ว”

(เจ้าอาวาสวัดสุวรรณมงคล, สัมภาษณ์)

บ้านท่าตะเภาเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลหนองเสม็ดซึ่งเป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด จำนวนประชากรมีจำนวนทั้งสิ้น 1195 คน แยกเป็นชาย 569 คน และหญิง 626 คน มีจำนวนทั้งสิ้น 226 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา และประกอบอาชีพทำนาและประมงน้ำเค็ม ในปัจจุบันมีนางสาวฉายา อาสน์สถิตย์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

การคมนาคม

การเดินทางจากกรุงเทพมหานครมายังชุมชนท่าตะเภาค่อนข้างจะเป็นไปอย่างสะดวกสบาย สามารถเดินทางมาได้หลายเส้นทาง

1. บางนา-ตราด (เส้นทางหลวงหมายเลข 3) ผ่านชลบุรี-ระยอง-จันทบุรี-ตราด ระยะทางประมาณ 385 กิโลเมตร
2. บางนา-ชลบุรี-แกลง-จันทบุรี-ตราด (เส้นทางหลวงหมายเลข 344) ระยะทางประมาณ 318 กิโลเมตร ทั้งทางถนนสุขุมวิทตัดใหม่หรือมาทางอำเภอวังจันทร์แล้วจึงตรงไปอำเภอนายายอามต่อไปที่จังหวัดจันทบุรีผ่านอำเภอลองตรงไปจนถึงจังหวัดตราดผ่านอำเภอเมืองไปอำเภอแหลมงোকประมาณ 9 กิโลเมตร ก็จะถึงที่ตั้งของชุมชนท่าตะเภา ซึ่งระหว่างทางเข้าหมู่บ้านจะมีดินลูกรังก่อนแต่พอถึงตัวหมู่บ้านจะเป็นถนนคอนกรีตตลอดทาง
3. บางนา-ชลบุรี-แกลง-จันทบุรี-ตราด (เส้นทางหลวงหมายเลข 344) ระยะทางประมาณ 318 กิโลเมตร

ภาพที่ 5 แผนที่อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ลักษณะทางสาธารณูปโภคของชุมชนท่าตะเกา จ.ตราด

1. ถนน เริ่มแรกมีการก่อสร้างถนนซึ่งประมาณการได้ว่าได้มีการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2524 การสร้างถนนในหมู่บ้านได้รับความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้านโดยมีท่านเจ้าอาวาสวัดสุวรรณมงคลเป็นแกนนำ โดยท่านเจ้าอาวาส ภิกษุและสามเณรได้ช่วยกันสร้างถนนขึ้น เมื่อชาวบ้านพบเห็นจึงร่วมมือร่วมใจช่วยกันสร้างจนสำเร็จ โดยในช่วงแรกถนนที่สร้างขึ้นเป็นเพียงทางลูกรังความยาวในการก่อสร้างประมาณ 2,500 เมตร แต่เมื่อชาวบ้านเห็นจึงร่วมกันสร้างถนนโดยการบริจาคที่ดินเพื่อให้ทางเข้าหมู่บ้านสะดวกยิ่งขึ้นประกอบกับในช่วงนั้นชาวประมงที่จับปูเลี้ยงกุ้งได้และชาวบ้านได้บริจาคเงินสร้างถนนคอนกรีตเป็นความยาว 2,000 เมตรภายใน

หมู่บ้านต่อมาในปี 2534 รัฐบาลให้งบสร้างถนนลาดยางมะตอยจากถนนใหญ่ไปจนถึงหมู่บ้าน คลองใหญ่ซึ่งเป็นหมู่บ้านข้างเคียงทำให้การคมนาคมของชาวบ้านท่าตะเภาสะดวกสบายขึ้นมาก

2. ไฟฟ้า การเกิดของถนนเข้าหมู่บ้านนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นที่นำพาความก้าวหน้าและความเปลี่ยนแปลงมาสู่บ้านท่าตะเภา หนึ่งปีถัดมาคือปี พ.ศ. 2525 ไฟฟ้าก็เริ่มมีขึ้นโดยทางรัฐบาลได้จัดเจ้าหน้าที่มาติดตั้งเสาไฟฟ้าและมิเตอร์ขึ้นที่หมู่บ้าน โดยในระยะแรกมีบ้านเรือนที่แจ้งความจำนงค์ติดตั้งไฟฟ้าประมาณ 20 หลังคาเรือน จนในปี พ.ศ. 2528 ชาวบ้านชุมชนบ้านท่าตะเภาได้มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน โดยจำแนกเป็นครอบครัวที่มีเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตัวเองประมาณ 224 ครอบครัว และไม่มีมิเตอร์เป็นของตัวเองจำนวน 2 ครอบครัว

3. น้ำ ในปัจจุบันชุมชนบ้านท่าตะเภามีการใช้น้ำจากแหล่งต่าง ๆ 3 แหล่ง คือ น้ำประปา น้ำบาดาล และน้ำจากลำคลองท่าใหญ่ โดยน้ำประปานั้นเป็นประปาหมู่บ้านมีติดตั้งมิเตอร์น้ำเป็นของตนเองประมาณ 185 ครอบครัว ในส่วนน้ำบาดาลนั้นมีการขุดบ่อบาดาลขึ้นมากมายในชุมชนในปัจจุบันมีทั้งหมดจำนวน 5 บ่อ โดยจำแนกเป็นบ่อบาดาลเพื่อการใช้ประโยชน์ส่วนร่วม 2 บ่อ และบ่อบาดาลเพื่อการใช้ประโยชน์ในครัวเรือนเอง 3 บ่อ สำหรับน้ำที่มีแหล่งที่มาจากคลองท่าใหญ่เป็นแหล่งน้ำที่มีการใช้ประโยชน์ได้เกือบตลอดทั้งปี แต่มักมีปัญหาในช่วงที่มีการทำข้าวและเวลาบ่อเลี้ยงกุ้งทำความสะอาดบ่อ เพราะมีการใช้สารเคมีประเภทปุ๋ย ยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช ทำให้สารเคมีเหล่านี้ไหลลงสู่ลำคลอง

ในส่วนการใช้ประโยชน์จากน้ำจำแนกตามแหล่งน้ำ พบว่าชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากน้ำบ่อบาดาลและน้ำประปาเพื่อการอุปโภคและบริโภค ในขณะที่มีการใช้ประโยชน์จากน้ำในคลองท่าใหญ่เพื่อการเกษตรคือการทำนาและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

ลักษณะทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านท่าตะเภา

ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาโดยอาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานซึ่งอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำเขาระกำเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบล ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ คือ ป่าชายเลน แหล่งน้ำทางธรรมชาติมีทั้งลำน้ำ ลำห้วย บึง หนองและอื่น ๆ ส่วนแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมีฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ นอกจากนี้ประชากรยังมีการรวมกลุ่มทางอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ประกอบการทำนา และกลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด, 2546)

เนื่องจากชุมชนท่าตะเภาเป็นชุมชนชานเมืองของจังหวัดตราด ที่ยังคงมีสภาพทั่วไปในลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบทผสมผสานด้วยความเจริญทางเทคโนโลยีดังนั้นทรัพยากรธรรมชาติบางแห่งจึงถูกทำลายไปบางแต่อาชีพหลักของชาวบ้านยังคงเป็นการทำนาทำไร่และประมงเป็นหลักเหมือนเช่นในอดีต

“สภาพตอนนี้ก็อย่างที่เห็นนะ น้ำท่าดีขึ้นมาก
กึ่ง หอย ปู ปลา มีเยอะขึ้น ออกไปหาได้ แต่จะให้เยอะ
เหมือนแต่ก่อน เทียบกันไม่ได้เลย คิดดูซิแม่ผมออกไป
หา ปูมาต้มให้กินนะปูคำตัวเป็นๆ แม่ไปจับแบบเดียวก็
ได้แล้ว หรือ ไม่ก็ขอข้าง ๆ บ้านก็ได้ เขาจับได้เยอะ กิน
ไม่เคยหวั่งกันเลย ”

(ชาวประมง: อายุ 45 ปี, สัมภาษณ์)

ในส่วนของทรัพยากรธรรมชาตินั้นคือป่าชายเลนซึ่งในอดีตจนถึงปี พ.ศ. 2522 มีความอุดมสมบูรณ์มาก จนมีการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพจากการผลิตแบบพอเพียงไปเป็นการผลิตเพื่อการค้าเป็นเหตุให้ทรัพยากรในธรรมชาติลดลงมาก รวมไปถึงสภาพป่าชายเลนมีความเสื่อมโทรมลงมาก แต่ในปัจจุบันสภาพป่าชายเลนก็มีความสมบูรณ์มากขึ้นจากความร่วมมือของชาวบ้านและผู้นำชุมชน

“แต่ก่อนมีดินฉนเยอะกว่านี้ แพนอยากทำนา
กึ่ง แต่ไม่มีทุน เลยขายไปบางส่วนเอามาทำทุน ขายที่
ตอนนั้นก็รถกระบะ ซ้อเครื่องปัมน้ำ พันธุ์กึ่ง อาหารกึ่ง
ปลูกบ้านที่บ่อ พอขายกึ่งได้ รวยมีเงินเป็นแสน เลยชวน
พี่น้องทางแพนมาทำอีก ตอนนั้นเฉพาะบ่อฉนก็ 5 – 6
บ่อ แล้วยังไม่รวมบ่อของเสียดวงอีกนะ”

(ภรรยาชาวประมง: อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์)

ลักษณะทางการศึกษาของชุมชนบ้านท่าตะเภา

ระบบการศึกษาในอดีตจะเป็นการเรียนการสอนที่วัด มีพระเป็นผู้สอน ดังนั้นผู้เรียนจึงมีแต่เพศชายเท่านั้น ต่อมารัฐบาลมีนโยบายที่ต้องการขยายการศึกษาภาคบังคับให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ การศึกษาสมัยใหม่จึงเกิดขึ้น มีการก่อตั้งโรงเรียนขึ้นโดยมีการสร้างอาคารเรียนในเขตพื้นที่ของวัดและมีครูเป็นผู้ทำหน้าที่ในการสอน โรงเรียนที่ก่อตั้งขึ้นในชุมชนท่าตะเภาเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา สร้างด้วยงบประมาณของรัฐ และได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือจากวัดและชาวชุมชนต่าง ๆ ในตำบลหนองเสม็ด ก่อให้เกิดการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 – 4 ในระยะต่อมาได้ขยายไปจนถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 7 และในปัจจุบันได้ทำการเปิดการเรียนการสอนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

“วัดก็เป็นที่ให้การศึกษา ในสมัยก่อน เรียนกันที่วัด มีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่ได้เรียน เวลาคนไม่สบายใจก็จะมาหาอาตมาที่วัด มาปรึกษา ขอคำแนะนำ ในตอนที่ทะเลาะกัน อาตมาก็เรียกประชุมผู้นำหมู่บ้าน อยากให้ปัญหามันหมดไป ก็ช่วย ๆ กันคิดหาวิธี ถนน ไฟฟ้า ในหมู่บ้านวัดก็เป็นผู้ดำเนินการสร้าง ถึงวันพระ พระก็เทศน์สอนชาวบ้านตลอดไม่ได้ขาด”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

ชุมชนบ้านท่าตะเภา เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่กลุ่มชาวบ้านมีการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ ดังเห็นได้จากในชุมชนส่วนใหญ่มีผู้จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาร้อยละ 61.2 รองลงมาจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 14.5 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 7.7 ระดับอนุปริญญา ร้อยละ 4.6 ระดับปริญญาตรี 3.7 และกำลังศึกษาอยู่ในระดับก่อนประถมศึกษาร้อยละ 4.0 โดยมีผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือร้อยละ 4.3

“ลูกผมเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัด สุวรรณมงคลทั้งสองคน พ่อคนโตจบ ป.6 ผมส่งไป เรียนในเมือง แต่ไอ้ลูกคนโตมันเรียนไม่เก่ง ชอบขับรถ ไปขับรถมาในหมู่บ้าน ดันเรียนไม่จบ ม.3 แต่ลูกสาว คนเล็กเรียนดีขึ้นมาน้อย ก็ฝากความหวังไว้กับลูกสาว กะจะให้เรียนสูงๆ เท่าที่มันเรียนได้”

(ชาวประมง: อายุ 38 ปี, สัมภาษณ์)

“ลูกสาวป้าเรียนที่อยู่กรุงเทพฯ เรียนมา 2 ปีกว่าแล้ว อยู่แถวสวนสัตว์ที่กรุงเทพฯ ป้าส่ง มันเรียนมาตั้งแต่เล็ก ก็หาปูหาปลาขายส่งมันเรียน แต่ไม่ รู้จะเรียนจบหรือเปล่า อยู่ห่างกันป้าก็คิดโน้นคิดนี้กลัว มันไม่จบเหมือนลูกตาอูฐ”

(ชาวประมง: อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์)

เมื่อผู้วิจัยทำการศึกษาถึงลักษณะการศึกษาในชุมชนท่าตะเภาพบว่าในชุมชนมีการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน กล่าวคือ มีการจัดแหล่งให้การศึกษาตั้งแต่ระดับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน จนถึงการศึกษาระดับประถมศึกษา หลังจากนั้นเด็กที่จบการศึกษาจะต้องไปศึกษาต่อที่โรงเรียนในตัวจังหวัดตราด ซึ่งเป็นส่วนน้อยที่จะส่งบุตรหลานของตนไปศึกษาต่อที่จังหวัดอื่น ๆ กับญาติพี่น้อง

ของตน แต่ในปัจจุบันชุมชนหมู่บ้านท่าตะเภา กำลังประสบปัญหาเด็ก ๆ ไม่ศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น มีเพียงส่วนน้อยที่มีการศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่าอนุปริญญา

ลักษณะทางการปกครองของบ้านท่าตะเภา

เนื่องจากชุมชนบ้านท่าตะเภา มีพื้นที่ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 ตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จ.ตราด จึงมีลักษณะการปกครองโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้คอยดูแลประสานงานและเป็นตัวแทนของทางราชการในการดูแลทุกข์สุขของชาวบ้านในชุมชน ในปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 คือ นางสาว ฉายา อาสน์สถิตย์ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วชุมชนบ้านท่าตะเภา ยังมีการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นการปกครองในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ สืบเนื่องจากการที่ชุมชนมีโครงสร้างแบบ เคารพมีอาวุโสและผู้มีความรู้ทำให้เกิดกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติที่มีความสามารถ คุณธรรม ความเสียสละ อดทน ซื่อสัตย์ สุจริต ที่เป็นคุณสมบัติพื้นฐานตามค่านิยมของชุมชน โดยเพราะผู้นำทางศาสนานั้นก็จะมีเจ้าอาวาสวัดสุวรรณมงคลเป็นจุดรวมใจแก่ชาวบ้าน

“นับถือเจ้าอาวาสจริง ๆ นะเวลามีปัญหาถ้าไม่ไปหาผู้ใหญ่คนปัจจุบัน ก็จะไปพบเจ้าอาวาส เพราะเวลาไปหาจะได้รับความช่วยเหลือทุกครั้ง ไม่เหมือนผู้ใหญ่คนก่อน เวลาไปพูดไปบอกปัญหาขอบพุดว่ารัฐไม่จบ นั่นก็ทำไม่ได้นี่ก็ทำไม่ได้ แล้วพวกผมจะเอาอะไรกินกัน ไอ้คนมีบ่อก็ขับรถกระบะ พวกผมจะไปหาปลา แลวนั้นมันก็หาว่ามาขโมยกุ้งขโมยปลา มัน คลองมันเหรอใจก็ไม่รู้”

(ชาวประมงพื้นบ้าน: อายุ 32 ปี, สัมภาษณ์)

“ฉันว่าคนดีในสมัยนี้มีน้อย อย่างผู้ใหญ่กับลุงจู้ก็หายากแล้วนะ แต่ลุงจู้เกว่นวายเป็นคนโน้นคนนี้มากไปหน่อย แต่ก็ไม่ได้โอ้อะไรเพราะแกลงหวังดี”

(ชาวประมงพื้นบ้าน: อายุ 40 ปี, สัมภาษณ์)

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ชุมชนบ้านท่าตะเภาเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ กล่าวคือ มีต้นตระกูลอยู่เพียง 4 – 5 ตระกูล ส่วนตระกูลอื่น ๆ ก็เป็นการเข้ามาสมรสกับตระกูลที่เป็นต้นตระกูลในชุมชน โดยสรุปแล้วคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันเป็นเครือญาติแทบทั้งสิ้น ความสัมพันธ์แบบนี้จึงทำให้คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีกัน มีการร่วมแรงร่วมใจกันประกอบกิจกรรมของชุมชน อาทิ งานทำบุญ งานกีฬา งานพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น ในด้านการประกอบอาชีพ เช่นการทำประมง

คนในชุมชนก็ร่วมแรงร่วมใจกันช่วยให้กิจกรรมการประกอบอาชีพประสบผลสำเร็จลงได้ด้วยดี และยังมีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปช่วยเหลือแรงงานกันตามช่วงเวลาต่าง ๆ แต่เมื่อมีการอพยพเข้ามาของบุคคลภายนอกมากขึ้น ทำให้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติเริ่มลดลงตามลำดับ การจัดประชุม งานบุญเริ่มไม่ประสบผลสำเร็จ

“จริง ๆ ในหมู่บ้านนี้มีไม้ที่ตระกูลหрок อย่างป่า ก็เป็นตระกูลหนึ่งที่อยู่มานานมีลูกมีหลานเต็มไปหมด พอมีงานก็เกณฑ์ลูกเกณฑ์หลานไปช่วยกัน แต่พอลูกหลานมันโตก็ไปทำงานที่อื่นบ้าง ไปเรียนต่อที่อื่นบ้าง งานบุญ งานชุมชนก็เลยลดลงไปตาม”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์)

“ผมไม่ใช่คนบ้านท่าตะเภา ผมตามเมียมาอยู่ด้วยกันที่นี่ พ่อตาแบ่งที่ให้ปลูกบ้าน เวลาถึงงานบุญผมก็ไปช่วยนะ แต่ประชุมหมู่บ้านผมไม่ไปให้แฟนไป หลังๆ เห็นแฟนบอกประชุมอะไรก็ไม่รู้ไม่เห็นเกี่ยวกับเราเลย หลังๆเลยไม่ไป”

(ชาวประมงพื้นบ้าน อายุ 37 ปี, สัมภาษณ์)

ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านท่าตะเภา

ในสมัยอดีตเมื่อบรรพบุรุษของชุมชนบ้านท่าตะเภา ได้เข้ามาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในบริเวณใกล้กับแม่น้ำลำคลองทำใหญ่ ในบริเวณนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะสมแก่การประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนา อยู่ใกล้แหล่งน้ำคือ คลองทำใหญ่ที่สามารถจับสัตว์น้ำในคลองดังกล่าวขึ้นมาเพื่อให้เป็นอาหารในการดำรงชีวิตประจำวันได้ อาชีพหลักในสมัยก่อน คืออาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพทำนา ซึ่งเป็นอาชีพประกอบกันเกือบทุกหลังคาเรือน การทำนาในสมัยนั้นยังต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ใช้น้ำจากแหล่งธรรมชาติ คือ น้ำฝนที่ตกลงมาในฤดูฝนและน้ำจากลำคลองทั้ง 2 ดังกล่าว ไม่มีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ ทำนาเพียงปีละ 1 ครั้ง ชาวบ้านในชุมชนจะลงขันเอาแรงซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันในลักษณะของการลงแขก การทำงานในลักษณะนี้จะไม่มีการจ่ายเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง จะมีแต่น้ำใจความสามัคคีและความสามัคคีและความเป็นญาติพี่น้องกัน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วชาวบ้านจะเก็บเอาไว้บริโภคเอง ส่วนอาชีพการหาสัตว์น้ำเป็นอาชีพรอง ส่วนใหญ่จะทำเพื่อยังชีพภายในและครอบครัวเท่านั้น ถ้าหาสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมากจะแบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง แต่ก็มีชาวบ้านในชุมชนบางส่วนของทำได้นานมาก ๆ ก็จะนำเอาไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอย่างอื่น นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนยังนิยมเลี้ยงสัตว์

ปีกประเภทเปิด ไก่ แต่ส่วนใหญ่มักเลี้ยงเพื่อไว้เป็นอาหารบริโภคภายในครอบครัว ซึ่งเท่ากับเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายอีกทางหนึ่ง ส่วนการเลี้ยงสัตว์ประเภทวัวควายมักนิยมเลี้ยงไว้เพื่อใช้แรงงานเท่านั้น จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจของชุมชนบ้านท่าตะเภาในอดีตเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงหรือเศรษฐกิจแบบยังชีพ ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาสิ่งอื่นมาเพิ่มเติมในการดำรงชีวิต

ในปัจจุบันสภาพทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงจากอดีตที่เคยเป็นมา เนื่องจากเริ่มมีการกระจายการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินในชุมชน ซึ่งอาจเป็นผลเนื่องมาจากการแบ่งทรัพย์สินที่ดินให้กับบุตรในแต่ละครัวเรือน ซึ่งถ้ามีจำนวนบุตรหลายคนที่ดินก็จะถูกแบ่งเฉลี่ยเป็นจำนวนมากขึ้นดินในชุมชนได้แบ่งกรรมสิทธิ์ออกเป็นหลายเจ้าของ เป็นผลให้มีการขายต่อพื้นที่ดินให้กับบุคคลอื่นภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และเกิดการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ของบุคคลภายนอกอื่นที่มีได้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับคนในชุมชน เป็นผลให้ชุมชนมีการขยายตัวของประชากรเพิ่มขึ้น พื้นที่ในการทำเกษตรก็ลดน้อยลง อีกทั้งชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเปิดจึงรับเอาความเจริญหรือเศรษฐกิจแบบสังคมเมืองเข้ามาภายในชุมชนอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้

ในขณะเดียวกัน จากการขายกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ถือครองที่ดิน ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยตรง เป็นผลมีผู้ประกอบการอาชีพทำนาลดลงจากเดิมที่เคยประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านในชุมชนต้องหันมาประกอบอาชีพอื่นทดแทน เพราะบุคคลที่เข้ามาซื้อที่ดินในหมู่บ้านท่าตะเภาโดยส่วนใหญ่ต้องการที่ดินที่เป็นที่ดินใกล้ป่าชายเลน เพื่อจะเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงสัตว์ดังกล่าวก็จะจ้างคนในชุมชนเป็นผู้ดูแลสัตว์น้ำ เมื่อที่ดินทำกินลดน้อยลง อีกทั้งเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตแบบพอเพียงเป็นการค้าขายทำให้คนในหมู่บ้านหันไปประกอบอาชีพรับจ้างกันมากขึ้น เช่น รับจ้างดูแลบ่อกุ้ง รับจ้างตัดไม้ในป่าชายเลน และรับจ้างลงเรือประมงพาณิชย์กันมากขึ้น ดังเห็นได้จากในปัจจุบันมีการประกอบอาชีพรับจ้างตามบริษัท/ รับจ้างทั่วไป ถึงร้อยละ 8.2 ประกอบอาชีพรับราชการ/ลูกจ้างในหน่วยงานราชการ ร้อยละ 4.0 ยังไม่ได้ประกอบอาชีพและอื่น ๆ ร้อยละ 33.3 ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัวร้อยละ 2.1 และมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ ในขณะที่มีผู้ที่กำลังเรียนหนังสืออยู่ถึงร้อยละ 34.1

ตารางที่ 1 สถิติอาชีพต่าง ๆ ในชุมชนท่าตะเกา

อาชีพ	คน	ร้อยละ
รับจ้างตามบริษัท/ รับจ้างทั่วไป	98	8.2
รับราชการ/ ลูกจ้างในหน่วยงานราชการ	48	4.0
เกษตรกรรวม/ ประมง	398	33.3
ธุรกิจส่วนตัว	25	2.1
ไม่ได้ทำงาน/ แม่บ้าน	209	17.2
เรียนหนังสือ	408	34.1
อื่น ๆ	9	0.8
รวม	1195	100.0

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ถึงแม้เศรษฐกิจภายนอกจะเป็นจะเข้ามามีบทบาท หรือ กำหนดอาชีพใหม่ในชุมชน แต่รูปแบบของการประกอบอาชีพเกษตรกรอาจจะเปลี่ยนไป กล่าวคือจากเดิมที่เคยผลิตเพื่อยังชีพก็เปลี่ยนแปลงมาเป็นผลิตเพื่อค้าขาย และเพื่อความอยู่รอดตาม กระแสเศรษฐกิจภายนอก จากสภาพเศรษฐกิจของชุมชนท่าตะเกาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าใน สมัยก่อนสภาพเศรษฐกิจของชุมชนมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบยังพอเพียง หรือเป็นเศรษฐกิจแบบ แลกเปลี่ยน แต่เมื่อเศรษฐกิจภายนอกได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้า ได้ส่งผลกระทบ ต่อเศรษฐกิจภายในชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจภายในชุมชนขึ้นอยู่กับ เศรษฐกิจภายนอกเป็นตัวกำหนด ส่งผลให้เศรษฐกิจภายในชุมชนเปลี่ยนแปลงมาเป็นแบบ เศรษฐกิจเพื่อการค้าขายและให้ความสำคัญกับระบบเงินตรา ตลอดจนส่งผลกระทบต่ออาชีพของ ชาวบ้านในชุมชนให้เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านท่าตะเกา

ในอดีตชุมชนบ้านท่าตะเกามีสภาพเป็นที่ราบลุ่ม อยู่ใกล้กับลำคลองท่าใหญ่ ทำให้ เหมาะสมกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นชุมชนจึงมีการประกอบอาชีพทำนาและประมง เป็นอาชีพหลัก สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปจึงเป็นทุ่งนาเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่อมีการแพร่กระจาย ความเจริญจากสังคมเมืองเข้ามาสู่ชุมชน ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น มีการตัดถนนเข้าสู่ หมู่บ้าน ทำให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง พื้นที่ทางการเกษตรถูกแปรสภาพเป็นสถานที่ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ใน

ชุมชนท่าตะเภา ดังนี้

1) ปัญหาสังคม

1.1) ปัญหายาเสพติด มักพบว่าเป็นปัญหาเนื่องจากการอยากเสพยาเสพติดในกลุ่มเยาวชน และกลุ่มวัยทำงานในชุมชน

1.2) ปัญหาการลักขโมย ถึงแม้ว่าชุมชนในบ้านท่าตะเภาที่มีลักษณะแบบเครือญาติ แต่ก็ยังมีการลักขโมยเล็ก ๆ น้อย ๆ เกิดขึ้นแต่ทั้งนี้ไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนมากนัก

1.3) ปัญหาคนว่างงานซึ่งมีอัตราเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

1.4) ปัญหาคนยากจน เป็นปัญหาที่เกิดจากการที่ชาวบ้านจำเป็นต้องใช้เงินตราเพื่อการแลกเปลี่ยนในการดำรงชีวิต แต่ไม่สามารถแสวงหาเงินตราได้เพียงพอ

2) ปัญหาเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำได้ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สินแก่เกษตรกรและชาวประมงเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกในครอบครัว

3) ปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่เดิมชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่อาศัยพึ่งพาธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ประโยชน์การล่าคลองทำใหญ่และป่าชายเลน แต่ในสภาพปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากน้ำในล่าคลองทำใหญ่และป่าชายเลนประสบกับปัญหาสารเคมีปนเปื้อน มีการใช้สารเคมีในการทำนาและบ่อกึ่งสารเคมีเหล่านี้มักถูกปล่อยลงมาสะสมในคูคลองกลายสภาพเป็นสารปนเปื้อนในแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสมดุลของแหล่งน้ำในธรรมชาติและป่าชายเลนและการขยายพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติ

4) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าตะเภามีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตบ้างแต่ไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตามจากผลการเปลี่ยนแปลงในเรื่องอาชีพของคนในชุมชน ทำให้โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากครอบครัวขนาดใหญ่เปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเล็กที่มีขนาดเล็กลง วิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งด้านชีวิตการทำงานความสัมพันธ์ในครอบครัว และความเชื่อทางวัฒนธรรมตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไป เยาวชนคนหนุ่มสาวที่ออกไปเรียนหนังสือและทำงานนอกบ้านในลักษณะไปเช้าเย็นกลับจะไม่มีเวลาและไม่มีโอกาสที่จะอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวมากนัก รวมทั้งไม่มีเวลาเข้าร่วมในการประกอบกิจกรรมทางสังคม ศาสนา ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามที่ถูกสร้างขึ้นมาแต่อดีตถูกลบเลือนไป นอกจากนั้นจากการที่คนหนุ่มสาวออกไปเรียนหนังสือหรือออกไปทำงานนอกบ้าน ได้ทำให้เกิดการรับเอาวัฒนธรรมหรือสิ่งอื่นเข้ามาในชุมชน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนวัฒนธรรมการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสลดน้อยลงไม่เหมือนเช่นในอดีต